

ALEVÎ-BEKTAŞÎ İNANCINA GÖRE KADIN

İbrahim BAHADIR

ÖZET

Alevilikte dinî hiyerarşinin yapılanmasında cemaatin bireyleri, cinsiyet özelliklerine göre değil, sahip oldukları niteliklere göre değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımın bir sonucu olarak, cemlerde, belirli bir cinsiyet ayrımı gözetilmemektedir. Kadın erkek birlikte ibadet eder. Bunun yanı sıra, kadın evliyalara duyulan saygı, dinî önderliğin sadece erkeklere ait olmadığını göstermektedir. Alevilikte Hz Ali'nin karısı Fatma'ya duyulan saygı ve hürmetin altında da yine aynı gerekçe yatmaktadır. Kadınlar, bir anlamda Fatma Ana'nın yaşayan temsilcileri olarak görülürler.

Yukarıdaki temel düşünceden hareketle bu makalede, kadının Alevî Bektaşî inancındaki yeri, çeşitli yorumlar eşliğinde ele alınmıştır.

ABSTRACT

In Alevite belief, the structure of religious hierarchy was built according to the quality of religious members, not for their sexuality. As a result of this approach, there was no sexual separation in cemevleri where Alevite members worship. There, woman and men worship together. Besides this, showing respect to woman dervishes obviously indicated that the religious leadership didn't only belong to men. That is the reason why a great respect and high regard is shown to Mother Fatma, Hz. Ali's wife in Alevite belief. In one meaning, woman look as if the representatives of Mother Fatma.

Following the basic thought mentioned above, in this article, the position the woman have in Alevite Bektashian Belief is determined by the help of various explanations.

Anahtar Kelimeler: *Alevî, Bektaşî, Kadın, Kadın Evliya, Fatma Ana.*

Key Wrods: *Alevite, Bektashi, Woman, Women dervishes, Mother Fatma.*

Her inanç, kendine has bir yaklaşımla, dünya ve ahirete ilişkin farklı yorumlar getirmiştir. Bu farklı yorumlar, kendi cemaati içindeki bireylere bakınca ve dinî hiyerarşiyeye de yansımalarıdır. Ya onları cinsiyetlerine göre ayırıp, bireylerin konumunu buna göre belirlemekte; ya da bâtinî bir yorumlayarak, onların zaten Tanrı katında cinsiyetsiz olduklarından hareketle dinî uygulamalarda bir ayırım yapmadan bilgi ve becerileri doğrultusunda görevlendirme yapmaktadır.

Bu durum sadece dinden dine farklılık göstermeyip, bazen aynı dinin farklı yorumlarında bile mevcut olabilmektedir. Bunun en ilginç örneğini günümüz Türkiye'sinde Alevî ve Sünnî inancın yapılanmasında görmek mümkündür. Ortodoks Sünnî inancın temel yaklaşımlarına göre cinsiyet ayrımı oldukça belirgin olup, erkek egemen bir tutum izlendiği görülmektedir. Sünnî Ortodoksluğun bu yaklaşımının toplumsal hayattaki yansımalarında olumsuz kimi örneklerine de rastlanmaktadır.

Bu durum Alevîler'de farklılık arz etmekte olup inancın kendisinde, cemaatin bireyleri cinsiyetine göre değil, onların niteliklerine göre değerlendirilip, dinî hiyerarşiyeye

içindeki statüsü buna göre belirlenmektedir. Bu yaklaşımın sonucu olarak cemlerde belirli bir cinsiyet ayrımı yapılmadan, kadın-erkek birlikte, toplu ekilde ibadet edildi i gibi; kadın evliyalara duyulan saygı dinî önderli in sadece erkeklere ait olmadı nı göstermektedir. Alevî inancında Hz. Ali'nin karısı Fatma'ya duyulan saygı ve hürmetin altında yine aynı gerekçe yatmaktadır. Kadınlar bir anlamda Fatma Ana'nın ya ayan temsilcileri olarak görülür.

Alevili in kadın ve erkek arasında bir ayrıma gitmeyip, onu farklı bir kategoride de erlendirmesi, tarihsel hafızası olan ilk dönem tasavvufunun kendi dünya görüşünün ürünüydü. Geçmişten günümüze, tarihsel bir süreklilik olarak devam eden ilk dönem tasavvuf hareketi ürünü olan *Kadın derviş* ve *Kadın evliya* kültürü Alevî inancında, kadına ilişkin de erlendirmelerde önemli bir rol oynamıştır.

Alevî-Bektaşî inancına göre Tanrı, herkese karşı e it mesafede olup, ibadet herkese açıktır. Tanrı'nın karşısında insanlar, kadın ya da erkek de il can olarak bulunmaktadır. Bu nedenle, "Alevî-Bektaşî îler, ibadetleri sırasında cins faktöründen soyunmuş -sıyrılmış olarak, bir üst ba lamda *İnsan* olarak meydana girerler. Bektaşî îler'in ibadet yeri olan meydana girerken, erkeğin ki ili i ve kadının ki ili i meydana girmez, ekinde vurgularlar." İbadet esnasında insan, Tanrı'nın karşısındadır. Tanrı katında insan, zaten kendi bedeninden çıkıp ruh yani can olarak bulunmaktadır.

Alevî-Bektaşî İnancına Göre İnsan

Alevî inancında, cemaate ba lı insanlar *can* kavramıyla tanımlanır. Can kavramında herhangi bir cinsiyet iması bulunmaz. Yani burada kast edilen, beden içindeki ruhtur. İnsan bedeni ise *ten* olarak tanımlanıp o ruhun dı ndaki elbisedir. Ruh bedenden çıktığı zaman, insandaki canlılık yok olur. "Ölürse ten ölür canlar ölesi değil" derken Alevî inancında tenin, canın elbisesi olarak algılandığı gösterilmektedir. Bu anlamda dünyevî olan ten olup, onda dünyevî cinsel görünüm bulunmasına rağmen, can, hak katına gidip gelen ruh olarak ahiret, yani Tanrı katında bulunan cinsiyetsiz bir varlıktır.

Alevîlik için esas olan zahirî görüntü de il, bâtınî, iç görüntü olduğuna göre, asıl olan candır. Burada kastedilen kadın ya da erkek de il, insan bedeninin içindeki ruh olup, cinsiyet ayrımı canda de il tendedir. "Tanrı katında insanlar can olarak bulunmaktadır. Tanrı onları insan bedenine sokmadan onlar ruhtur. Tanrı katından gelirken de giderken de ruh olarak bulunmaktadır."

Ehli Haklardan Murtazao lu'nun "Gerçek Alem-i manada olmaz cinsi tain eylemek... Cümle vahid ruh olup ruhi revanımsan benim" derken anlattığı, bu inançtır. Cavit Murtazao lu bu dizelerde, insanın gerçek alemde ruh olduğunu, kimsenin kadın ya da erkek olmadığını söylemektedir.

Benzer inanç ve düşünceleri Alevî inancı içinde görmek mümkündür. Yunus, "Bir ben vardır bir de benden içerü" derken içindeki *ben*, bu gerçek alemdeki bendir. Asıl olan da, dı arıdaki de il içerdeki bendir. Can farklı donlarda dola maktadır, bu nedenle "Gerçek alemde ne kadın, kadın; ne erkek, erkek olmayıp, hepsi ruhtur." Alevîler arasındaki inançlara göre "Ruhun dün be dün" bürünü ten bürünü e geçip ruh farklı bedenlerde dola maktadır. Nanca göre,

Bu ba lamda açıklık getirilmesi gereken bir ba ka kavram da *üryan*'dır. Alevîlik'teki "Üryan püryan olmak" deyimini yer yer yanlış anlamaktadır. Alevî kökenli de olsa geleneği tanımayan ya da dışarıdan konuyu araştırın insanların yer yer bu kavramı yanlış de erlendirdiklerine şahit olunmaktadır. Üryan olmak, çıplak olmak anlamında olmayıp dünyevî uzuvlardan ve görünüşten kurtulup, gerçek âlemde can olmak anlamına taşınmaktadır. Yani üryan, üstündeki elbise olan et ve kemikten kurtulup ruh olmaktır. Nanca göre vücutta bulunan et ve kemik, bir elbise olarak algılanmaktadır. Üryanlık dünyevî uzuvlardan kurtulup tamamen içe dönme olarak anlamaktadır.

Balkanlar ve Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi, özellikle Malatya-Adıyaman bölgesinde *üryan cemleri* son zamanlara kadar yapılmaktaydı. Dede Ali Ayabek, bu cemler konusunda bunları söylemektedir: "Bu cemler normal cemlerden oldukça farklı olup, bunlarda Alevî inancından olsa da herkes alınmamaktadır. Bu cemlere katılmak için ocak hizmetlerinin içinde pişimi; dört kapı kırk makam hizmetlerini eksiksiz yürütmeyi ve yerine getirmeyi hak etmi; kendisini hak yoluna adamı; sır saklamayı bilen; ehli kâmil, dünya nimetlerinden elini ete ini çekmi; Hak adına gören, Hak adına karar veren, kadın-erkek farkı gözetmeksizin sırrı hakikat kapısına gelmiş insan olmak gereklidir. Bunlar sırrı üryan cemleri yaparlar; bu cemlere herkes giremez, sadece çok özel seçilmiş belli bir zümreye aittir. Bu cemde kadın-erkek karıktır, belirtilen mertebeye ulaşanlar katılırlar ve diğer cemlerin tersine her hizmeti bütün katılanlar yaparlar. Bu cemlere katılanların *hepsi pir, hepsi mürşit olup herkes 12 hizmeti birlikte yaparlar*. Bu cemlere katılan kadınlar kendi aralarında pirlük görevini yerine getirmektedir. Kadın-erkek beyaz, boyundan yakasız ayaklara kadar olan bir elbise giyerler." Bu elbiselerin bir anlamda kefen olarak kabul edilmiş olduğu düşünülmektedir. Çünkü üryan olmak için dünyevî her şeyden kopmak gerekmektedir. Bu yakasız gömleğin giyilmesiyle kefenin sembolize edildiği düşünülmektedir. Zaten cemde üryan, yani ruh olarak bulunmaktadır.

Melikof, Deliorman bölgesinde Bedrettin'in çıplak asılmasının anısına Üryanlar semahı (çıplaklar semahı) adlı bir semah yapıldığını, aynı semahın Kars-Sarıkamış'ta da bulunduğunu söylemektedir. Semaha katılanlar tamamen çıplak olmayıp erkekler bir peşamaş tamala sarınır, kadınlar çok ince, omuzu ve kolu çıplak bırakan uzun bir gömlek giyer.

Üryanlar semahı ya da Üryanlar ceminin Bedrettin'i tanımayan Alevî grupları içinde de bulunması, bu cem semahlarını sadece Bedrettin'le ilişkilendirmemizi engellemektedir. Bu konuda Melikof'un yanlışlığı görülmektedir. Bu durum, cem ve semahların tarihsel köklerinin daha öncelere dayanan bir uygulamanın devamı olduğu göstermektedir. Üryanlar semahı ve cemi, dünyevî hırs ve arzulardan kurtulmuş olarak yapılan ibadetlerdir. Nanca göre bu cemlerde bulunanlar, kadın ya da erkek de olsa; sadece ruh olarak orada bulunmaktadır. Asıl dikkat edilmesi gereken; dünyevî olarak algılanan cinsiyete pek önem verilmeyip, herkesin her görevi yürütebileceğini gösterilmesidir.

Bu konuda en iyi örneklerden birisi Baba İlyas'ta görülmektedir. Baba İlyas'ın, Amasya'daki Çat Köyü'ne yerleşmesinden itibaren geçen üç yıl içinde kadınlı erkekli yetmiş iki bin müridi bulunuyor. Bunların birbirlerine karşı asla nefis lezzeti duymadıkları bir arada buldukları hâlde birbirlerinin kadın mı erkek mi olduklarının farkına varmadıkları ifade edilmektedir.

Kalmaz ayruk bularda lezzet-i nefis

Mihnete kalbolur mahabbet-i nefis

Er ü avrat birbirin bilmez

Bu ne sırdur bu sırra akl irmez...

Üryanlar ceminden kast edilen de budur. Bu durumun bir ba ka yansıması, kimi Alevî erenlerin belli bir cinsiyetinin olmadığını vurgulayan betimlemelerde bulunmaktadır. Bunlardan birisi Hacı Bekta 'ın hayalarının bulunduğu yerde beyaz ve kırmızı gülün bulunduğu i aret etmektedir. Benzer bir olay, biraz farklı olarak Otman Baba için anlatılmaktadır. Otman Baba'nın bacaklarının arasında bir kırmızı bir ak gül bulunmaktadır.

Bu, bir anlamda onun cinsiyetsizliğini anlatmak için yazılmış olmalıdır. Onun cinsiyetsizliğine dair vurgu, dünya nimetlerinden arınmışlığının sembolik anlatımı olmalıdır. Günümüzde, gelenek çok iyi ya atlamadığı için bazı de erlendirmelerin, güncel bazı de erlere ters gelmesi mümkün olmasına rağmen geçmişte belirli bir seviyeye gelmiş insanlar açısından kadınlık ya da erkeklik çok önemli olmadığı görülmüyor. Bununla ilgili, ilginç bir örnek Ege'deki kadın erenlerden *Kara Kız*'dir.

Kara Kız adının kimi yerde erkekler için de kullanıldığı görülmektedir. Kara Kız'ın, Sarı Kız gibi mitolojik bir kişilik olup olmadığı konusunda bir netlik bulunmuyor. Erken dönem ünlülerinden Yortlu Baba'nın bir di er adı Kara Kız olarak geçmektedir. Yine aynı adı taşıyan Bekta î babası Hacı Baba, bu sanı kullanmaktadır. Hacı Baba ile ilgili bir belgede "Kıssa-i ikrar Yusuf bin Mahmut e hir bi kara kız" diye geçmektedir.

Alevî inancına göre, belli bir yol kat etmiş insanlar için cinsiyet diye bir problem olamaz. Zaten onlar dünyevî olan her şeyden kurtulmuş olarak yani üryan olarak bulunmaktadır. Bir anlamda Üryanlık ölmeden ölmektir. "Yapılan cemler, gerçek alemdeki canların cemleridir." Melikof'un Deliorman bölgesinde Bedretinîler'le yan yana bulunan Babaîler'den duyduklarını Bedrettin'le ilişkilendirmesi, bunu yanlış olarak çıplaklar semahı olarak de erlendirmesine sebep olmuş olmalıdır.

Alevî-Bektaşî İncancında Kadınının Yeri

Yukarıda can ve üryan kavramı çerçevesinde açıklandığı gibi, inanca göre talipler, ibadet esnasında cinsi özelliklerinden sıyrılmış olarak dü ünülür. Bu örnekler bizlere, inancın kendini belli bir cinsiyete göre konumlandığını söylemenin zor olduğunu göstermektedir.

Alevî inancında hiçbir cinsiyetin kutsallığından bahsetmek ve birini di erinden üstün tutmak için gerekçeler bulunmamaktadır. Yer yer yükselen de erlerin çekiciliğine kapılarak kimi Alevî aydınlarınca kadının kutsallığına ilişkin ortaya atılan kimi de erlendirmelerin de gelenekle de il modern yorumlarla ba lı vardır. Alevî inancında kadının kutsallığı de il; "er" mertebesine ulaşan insanın kutsallığı söz konusudur. Bu dereceye kadın ya da erkek kim gelirse gelsin kutsalla tırılır. Bu nedenle Alevî inancının tek bir cinsi kendine merkez aldığı söylemek zordur.

Alevî inancında tasavvufun ilk dönemlerinde olduğu gibi insanlar cinsiyetine göre de il, inançta kat ettiği yola göre de erlendirilir. E er ki i, bilgisi ve ya antısı ile inanç içerisinde ilerlemiş ise, ister kadın ister erkek olsun, sıradan insanlardan daha üst seviyededir. Bilgi ve ya antısı ile belirli bir olgunluk seviyesine ula tığında artık o kadın de il *erdir*. Bilindi i gibi tasavvufta erlik, erkeklik anlamına gelmeyip bilgi ve ya antısı ile inançta belirli bir yol kat edenlerin geldi i bir makamdır. *Münire Bacı* bu durumu dizelerinde dile getirir.

“Erkan ile yürürüm

Yol ehlinin kuluyum

Ben bir erin oğluyum

Haydariyem Haydari”

Münire Bacı'nın kendisi kadın oldu u hâlde “Ben bir erin o luyum”dan kastetti i cinsel bir tanımlama de il; tasavvuftaki erlik makamıdır. Tarikatta mesafe almı ve dünyevî bazı duygulardan kurtulup, kendini sadece inancına vermi ki ilerini gelebildi i seviyedir. Münire Bacı “Ben bir erin o luyum” derken geldi i bu seviyeyi bize söylemektedir.

Alevî inanç çevresinde a a ıda örnekleri görülece i gibi kadınların sadece dervi lik makamının dı ında halife olarak tekkeleri yönettikleri; oralarda kendilerine ba lı birçok müridi bulundu u bilinmektedir. Bunun en iyi örne i Hacı Bekta 'ın ölümünün ardından onun postuna oturan *Kadıncık Ana*'dır. Kadıncık Ana Bekta îli in kurumla masını sa ladı ı söylenen Abdal Musa'yı yeti tirmi tir. Aslında, bu tekkede sadece Abdal Musa de il, aynı dönemde birçok Alevî dervi in yeti ti i söylenmektedir. Bunlardan birisi Kızıldeli olarak bilinen Seyit Ali Sultan'ın bir süre Hacı Bekta Tekkesi'nde kalmı oldu u kendi Vilâyetnamesi'nde anlatılmaktadır.

Seyit Ali Sultan'ın ya adı ı dönemle Kadıncık Ana'nın ya adı ı dönem uyu maktadır. Kadıncık Ana'nın sadece Abdal Musa'yı de il; Seyit Ali Sultan'ın da yeti mesine katkısı olması mümkündür. Kadıncık Ana'nın hatırası Alevî gurupları içerisinde hâlen ya amaktadır. Sarıbal Oca ı'ndaki cemlerde kurbancı hizmetinde hizmet sahibi olarak kadınlar onu temsilen mür it kar ısında dua alırlar.

Yine, Balkanlardaki *Kız Ana* da Demir Baba Vilâyetnamesi'nde tekkede posta oturan ki i olarak tanıtılır. Onun adına kurulan tekke hâlen halkın en önemli u rak yeri olma özelli ini korumaktadır. Ömer Lütfi Barkan'ın yayımladı ı belgelerde bu konuda, posta oturan altı kadından bahsedilmektedir. Bu durum son olarak, 19. yüzyılda Tokat'ta ya ayan Hubuyarlı Alevîleri'nden An a Bacı ve Afyon Emirda ilçesine ba lı Karcılar Köyü daha önce kendilerine Hüseyini denilmesine ra men yüzyılın ba ında Zöhre Bacı'ya ba lanmalarında kendini göstermektedir. Bu örnekler git gide azalsa da gelene in hâlen sürmekte oldu u görülmektedir.

Alevî gurupları içerisinde dede oca ı olarak bilinen ve toplumda dinî önder durumundaki kimi ocakların kadına ba lı oldu u görülmektedir. Adıyaman'ın Çelikhan ilçesi Bulam nahiyesinde *Zebran* (Sarı gök) ziyareti bulunmaktadır. Bu ziyaret, Zebran adında bir kadın pire ait olup, aynı sülâleden gelenler tarafından bir ocak olarak bilinmektedir. Bu kadın pire ba lı ocaktan gelenler, son dönemlere kadar Alevî guruplara dinî hizmetler götürmekteydiler.

Alevî inanç ve ibadeti olan cemlerde de kadınlara yönelik bakı açısını görmek mümkündür. Bilindi i gibi Kırklar, Alevî inancında en üst makamı olu turan birliktir. Melikof'a göre Alevîlik'te cem demek Kırklar'ların sohbetini cemini canlandırmak demektir. Alevî inancına göre her olgunluk seviyesine gelenin cinsiyetine bakılmadan en üst makama kadar gelebildi inin bir ba ka örne i Kırklar arasında kadınların da bulunmasıyla kendini göstermektedir.

Kırklar arasında yalnız erkekler de il kadınlar da bulunmakta olup, bunlardan 23'ünün erkek, 17'sinin kadın oldu una inanılmaktadır. Kırklarla ilgili yaygın inançlardan biri Fatma Ana'nın da onların içinde oldu udur. Yine cemdeki süpürgecinin okudu u gülbankta "Biz üç bacıydık Kırklar meydanında süpürgeciydik." diye bir bölüm de onların Kırkların içinde oldu unu göstermektedir. Kırkları olu turanların bazen erkekler, bazen de "kırk ince belli kız olabildi i kimi iirlerde görülmektedir.

Kul Ethem bir deyi inde;

"Seyyid Battal Gazi erenler kendi

İnanmayan kâfir imana geldi

Üryan baba ile Melik gazi bendi

Kırk kız kadeh koyar sunar dolumuz"

Yine günümüzde Ali Aybek Dede, aynı inancı dizelerinde öyle dile getirir:

"Kırk meyveli bir ağacın

Kırkı kardeş kırkı bacı"

Alevîli in en üst makamı oldu una inanılan bir yerde kadınların bulundu una inanılırken; dünyevî bir özellik ta ryan ibadetlerde kadına kar ı ayrımcı yakla ım içerisinde olaca ını söylemek gerçekçi olmaz. Kırkların muhabbetinin sembolize edildi ine inanılan cemlerdeki uygulamalarda büyük ço unlukla 12 erkânın esas alındı ı görülmüyor. Cemlerdeki 12 hizmet, 12 imamları temsil eder ve her görev alan 12 imamdan birisinin görevini sembolik olarak yerine getirmektedir. Bu görevlerin hiçbirisi bir di erinden daha de ersiz de ildir.

Cemler ve Dinî Pratiklerde Kadın:

Bazı bölgelerde farklılıklar arz etmesine ra men cemlerdeki görevlerin birço unda kadınların da görev aldı ı görülmüyor. Kadınlar, cem esnasında erkeklerle birlikte posta oturmak ve cemin yürütülmesini sa lamak dahil bütün görevleri yerine getirmektedirler. Bu konuda Tunceli bölgesinde kimi örnekler ve Tokat'ta Hubuyarlardan An a Bacı'nın kendi sa lı ında çe itli örnekleri görülmüyor.

Yine Cumhuriyet'in ilk yıllarında ya amı olan Sivas-Çam ık yöresindeki kimi dede soylu kadınlar, posta oturup cem yönetmi lerdir. Dede Hüseyin Gazi Metin, büyük annesi olan Fatma Ana'nın ceme geldi inde, dedelerin postu ona bıraktıklarını söylemektedir. Fatma Ana'nın cemi yürütmesine Gazi Metin Dede, kendisinin de ahit oldu unu bildirmektedir. Bunların dı ında yine Hüseyin Abdal oca ından saf Ana (nsaf) ve Ela Ana, posta oturarak cem yürütmü lerdir. Yine günümüzde görevini devam ettiren Denizli merkeze ba lı Uyanık köyündeki Sultan Battal, posta oturarak hizmet yürütmektedir. Hacı Bekta 'taki Çelebilerin onayı ile Sultan Battal, Denizli Abdallarına 5-6 senedir cem hizmetini posta oturarak yerine getirmektedir.

Rehber hizmetinin aslında kadınlara ait bir hizmet olduğu Bektaşî uygulamalarından anlaşılıyor. Mürîtin talibinin yol babası, rehber ise yol anası olarak kabul edilir. Trakya bölgesi Bektaşîleri'nde, kadınlar da rehber hizmeti yapmaktadır.

Cemlerdeki zakirlik görevini üstlenen kadınlar da bulunmaktadır. Yörükan da kadınların posta, erkeklerin yanında oturduğunu söylemektedir. Sivas Çamık'ta, Hüseyin Abdal ocağında Ela Ana, birçok cemde zakirlik yapmıştır. Yine aynı yörede yama ve bir nevi evliyalar tırılması Çamık Fato'nun da uzun süre dedelerle birlikte cemlerde zakirlik yaptığı, kendi akrabalarınca anlatılmaktadır. Yine Bulgaristan'daki Alevîler arasında, cemini yürütülmesi ve deyişlerin okunmasında kadınların da etkili olduğu bilinmektedir.

Dede Ali Aybek, önemli bir konuyu aydınlatarak "Malatya-Adıyaman bölgesindeki cemlerde Çera yakmak, asıl kadınların görevidir." diyor. Aybek, gerekçe olarak bunları anlatmaktadır: "Bu görevi kadınların görmesindeki asıl sebep, Fatma Ana'nın temsilcileri olarak aslında onlardan gelmesidir. Onlar ocağın babasıdır. Bu nedenle Çera acı olarak görevlendirme erkeklerin değil kadınların hakkıdır." Genellikle tekkelerdeki ocaklara Fatma Ana'nın adının verilmesi, hatta kimi eski volkan yataklarının bile Fatma Ana'nın adıyla anılması bu inançla ilgili olmalıdır. Bu inancın pratikteki yansıması olarak, kadınların rehberlik hizmetini yapması, anlaşılır hâle gelmektedir. Aynı uygulama Trakya Bektaşîleri'nde de görülmekte olup, onlar Çera ları ayakta değil oturarak uyarmaktadırlar.

Yine Malatya ve Adıyaman bölgesinde, cemevinin hazırlanması için lemi, kadınlara verilir. Cemevine girerken pir ya da mürîtin, bu kadından rıza alarak içeri girer. Bunun dışında sakacı olarak ve süpürgeci olarak da kadınlar cemlerde görevler yerine getirmektedir. Yukarıda söylendiği gibi 12 imamların sembolik temsilcileri olarak görevlerini yerine getirmeleridir. Mürîtin göre yapılan işlerde nicelik ya da nitelik aramak doğru değildir.

Cemlerde kentleşme öncesinde Anadolu'nun bir çok bölgesinde kadın erkek karışık şekilde oturup ibadet edilmekteydi. Köylerde ve küçük bölgelerde birbirini tanıyan insanlar arasında karışık şekilde cemde oturulurken, günümüzde kent ortamında birbirini tanımayan farklı sınıflarla yan yana geliş nedeniyle, kimi yerde aynı mekânın içinde bir tarafa kadınlar bir tarafa erkekler, kendi seçimleri ile oturmaktadır. Bu iki grup arasında bir bölme olmayıp, salonda bir tarafta erkekler, diğer tarafta kadınlar oturmaktadır. Bu durumun inançla ilgisi olmayıp günlük pratik bir çözüm olarak uygulanmaktadır. Birbirini tanıyan grupların cemlerinde, özellikle aynı köylülerin cemlerinde, kadın erkek karışık şekilde oturulmaktadır.

Kentlerdeki uygulamaya benzer bir uygulama, Trakya'da görülmektedir. Trakya'da Balım Sultan Bektaşîleri ve Bedrettinler'de mürîtin, meydan evinde köşede oturur. Mürîtin oturduğuna göre kadınlar, mürîtin sol tarafına, erkekler sağ tarafında yer almaktadır. Arada bir boşluk kalmaktadır. Trakya'daki tüm tarikatlarda, ibadet sonrası sofralar kurulur. Bu boşluk aslında aynı zamanda sofraların yayılması sırasında ve kadınların erkeklerin meydan evinde gerektiğinde seyrana çıkmasında düzeni sağlar.

Yine, İran'daki Ehl-i Haklar arasında, kadınların ibadet esnasında ayrılmalarının nedeni olarak devletin baskısını görmekteyiz. Anadolu ve Balkanlar'daki bütün Alevî gruplarında, Nuseyri'ler dışı olarak tutulursa, ibadet esnasında kadın erkek birlikte dir. Nuseyri'lerde kadını kötü gördükleri için değil; yol kurallarının bir kadının için kenceye dayanamayıp anlatması sonucunda, sırların açığa çıktığı gerekçesiyle böyle bir önlem aldıklarını söylemektedirler.

Yine Alevîlik'te musahiplik, ahiret karde li i anlamına gelmektedir. Musahip olabilmek için evli olmak arttır. Evli olmadan musahip tutulamaz. Musahiplik, Alevîler'in iki aile arasında kurdu u dayanı ma kurumudur. Bu durumu Pir Sultan Abdal, dört canın bir beden olması olarak anlatmaktadır.

Bu anlamda musahip karde li ine niyetlenen dört ki inin birbiri ile anla ması çok önemlidir. Erkekler ya da kadınların anla amaması durumunda, musahiplik niyeti gerçekleşmez. Musahiplik, sadece erkekler arasındaki bir dayanı ma de il; aileler arasındaki dayanı ma ve karde li i ifade eder. Musahip olunan aile üyeleri ile erkekler kadar kadınlarında anla ması çok önemlidir. Hatta Trakya Bekta îleri'nde eri bir makam veya görev alacak ise mutlaka e inin rızası olması gerekti i artını ko arlar. Bu örnek de bize, Alevî inancının kadına yönelik bir ayrımcı tavrı olmadığını göstermektedir.

Konu Üzerine Yapılan Bazı Eleştiriler:

Alevî-Bekta îlerdeki kadınların yeri konusunda ulema gelene inin son temsilcisi, Süleyman Uluda 'dan çe itli ele tiriler gelmi tir. O, "Bekta îli in di er tarikatlara nazaran kadınlara daha çok de er verdi i, sık sık ifade edilir; ama bu do ru de ildir. Bekta îlik'te tarikata giren kadın, erkeklerden sonra meydana girer ve onların arkasında oturur. Cem ayini icra edilirken erkekler önde, kadınlar erkeklerin arkasında oturur. Ayrıca bir kadının Bekta îli e girebilmesi için kocasından veya velisinden izin alması, veyahut i göremez bir hâlde bulunması gerekir. Bekta îlerde kadın dervi , baba ve dede-baba olamaz. Tarikat önderli i, erkeklere özgüdür. Görüldü ü gibi hakiki Bekta îlikte, hiçbir ekilde kadın erkekle e it de ildir. Bu bakımdan, bu tarikatın di er tarikatlardan farkı yoktur" der.

Uluda , bunları yazarken ne bir kayna a dayanır ne de bu cem ayininin hangi bölgeye ait oldu una ili kin kendi gözlemleri konusunda bilgi verir. Büyük ihtimalle, özellikle 19. yüzyılda sadece Alevîleri kötülemek amacıyla yazılmı çalı malar, onun de erlendirme kayna ı gibi görünüyor. En azından i ini ciddiye alan bir insan bu yazılanların do rulu u konusunda, gidip bir cem ayini görebilirdi ki, buna pek gerek duymamı oldu u yazdıklarından anla ılmaktadır. En azından, bir cem ayinini bir ba kasından dinlemi oldu unu bile söylemek, mümkün de ildir. Süleyman Uluda , zaten kadın erkek ibadet mekânlarında bulunmaya sıcak bakmadı nı ve bunu eytan i i olarak gördü ünü, (kendi söylemek istedi ini) Ahmet Rifat'a söyletir. "Kadınların; erkeklerin bulundu u bir mecliste ikrar vermesi nasıl mümkün olabilir?" diye sorar ve arkasından bunun eytan i i oldu unu söyler.

Kendi kitabında, ilk dönem tasavvuf hareketlerinde görülen kadın ve erkek mutasavvıfların birlikteli ine ses çıkarmazken, Alevî-Bekta îli e kar ı bu hakaret ve suçlayıcı yakla ımı, kendisinin bu meselelerdeki çifte standardını göstermesi bakımından ilginçtir. Bekta îlikte, kadınların dergâhlarda erkeklerle birlikte bulunmasını ele tiren ve kitabının bazı bölümlerinde bunu sapkınlık olarak de erlendiren yazar, geçmi teki iftiraların günümüzde de devam ettirilmesini sa lamak konusunda kararlılı nı göstermektedir.

Uluda 'ın bir ba ka çarpıtması ise Alevîlikte kadınların posta oturmadıkları iddiasıdır. Uluda 'ın konu ile ilgili kaynaklardan haberi olmaması mümkün de ildir. Barkan'ın konuya ili kin çe itli makalelerinde ar iv kayıtlarından örnekler vermi tir. Halk içerisinde anlatılanlar bir tarafa, Osmanlı ar iv belgelerinde bu hususla ilgili birçok kanıt bulunmaktadır. Kadınların posta oturdu u kadın erkek ibadetlerde yan yana bulundu u birçok kaynakta dile getirilmi tir.

Uluda 'ın ele tirilerinin bilimsel olmaktan çok geleneksel tavrın devamı oldu unu söylemek gerekir.

Alevî inancına göre kadının rolü konusunda daha düzeyli ele tirel bir ba ka yakla ım Varhoff'tan gelmi tir. Varhoff, son dönemde yazılan kitaplardaki hakikaten abartılı kimi yakla ımlarla dolu olan de erlendirmeleri esas alarak; onların anlattıkları ile günlük sosyal ya amdaki ya anaları kar ıla tırır. Varhoff, makalesinde, post-modern dönemde Batı tipi bir modern Alevî kadını beklentisinin hayal kırıklı ı ile mevcut durumu tepkisel bir tarzda ele tirir. Bu ele tirilerinde, kendisi de ele tirdiklerine benzer bir tutumla bugünkü sosyal ya amda görünenden yola çıkarak inancı da aynı ekilde olumsuz de erlendirmeye gider. Varhoff, inancın detaylı incelemesini bir tarafa bırakıp ortalıkta duran birçok gerçe i de reddeden bir konuma gelir. Varhoff, inancın kendisinin ne dedi ine bakmadan, yüzeysel kimi yakla ımlarla kestirme de erlendirmelere giri ir.

Varhoff, “Alevî slâm anlayı ında kadınların de erlerinin yüksek oldu unu, kadın erkek e itli i ve kadının kutsallı nı özellikle belirtilir. Fakat bunlar do ru de ildir.” der. Varhoff, dinî ritüellerde kadının kutsallı ı ile ilgili söylenenlerin do ru olmadı nı, kadının bu konuda ilerlemesine müsaade etmeyecek ekilde düzenlendi ini belirtir. Ona göre, cemlerde, cinsiyet ayrımını ön plânda tutan bir i bölümü ile kadın; a çı, sofracı ya da süpürgeci olarak görevlendirilir. Ama bir zakir ya da rehber asla olamaz. Dede hakka yürüdü ünde, onun yerini bir kadın de il erkek alır, görünümü de i tirecek bazı örneklerin bu toplumda genel geçer olup bunların kalıcı olmadı nı söyler.

Varhoff'un, ele tirilerinde günlük ya amdaki bazı sorunlardan yola çıkarak inancın kendisi, tarihsel evrimi ve içeri i konusunda yeterli örnekleme ya da ara tırmaya gitmedi i görülmektedir. Varhoff'un son söyledi inden geriye do ru gidersek, kadınların dinî hiyerar i içinde daha üst makamlara gelemedi ine ili kin sözlerin gerçe i yansıtmadı nı söylemek gerekir.

Bu konuda Hacı Bekta 'tan sonra büyük ihtimalle posta oturan Kadıncık Ana, iyi bir örnektir. Hacı Bekta Velî'nin yerine posta oturan Kadıncık Ana idi. Abdal Musa'yı yeti tiren de oydu. Bunları Â ık Pa azâde kaydetmektedir. Fazlulah'ın ölmeden önce müritleri ve aile efradına vasiyet niteli indeki mektubunu kızına hitaben yazması, büyük ihtimalle kendisinden sonra onun kendi yerine geçmesine i aret etmesi ile ilgilidir. Bu durum bilindi inden Fazlulah'ın ölümünün ardından, ilk öldürülen 500 ki inin ba ında o vardır.

Yine Barkan'ın yayımladı ı belgelerde, kadınların tekkelerde halifelik yaptıkları resmî kayıtlara geçmi tir. Belgeler arasında, Çıra Akçesi diye bir terim geçmektedir. Aynı terim bugün de kullanılmaktadır. Günümüzde Çıra Akçesi terimi; talibin yol hizmetinin görülmesini sa layan dedeye ödedi i bedel, olarak kullanılmaktadır. Bu da, görgü ve cem dahil bütün hizmetlerin yapılması demektir. Kız Ana, An a Bacı, yakın dönemde ya amı Elif Ana örnekleri Varhoff'un de erlendirmelerini haksız çıkartmaktadır.

Varhoff ibadette kadınların a a ı hizmet olarak vasıflandırdı ı a çılık, süpürgecilik gibi hizmetleri yaptı nı söylerken, yapılan i in 12 hizmetin bir parçası oldu u ve 12 imamları temsil edip, onlar arasında herhangi bir ayrımın söz konusu olmadı nı bilmesi gerekirdi. Aslında Varhoff'un de erlendirmelerinden, onun tasavvufu da pek bilmedi i anla ılıyor. Tasavvufa giren birçok ki inin, nefesine kar ı mücadele etmek ve onu yenmek için en a ır ve en kötü elbiselerle dola tıkları, hatta dilencilik yaptıkları bilinmektedir. Bu konuda oldukça çok örnek anlatılır. Bunlar, nefsin terbiyesi için gerekli eyler olarak algılanmaktadır.

Cemlerde yapılan i ler, hizmettir. Bu hizmetlerle amaç zaten benlikten ve büyüklükten uzakla maktır.

nanca göre 12 hizmette yapılan i lerin hiçbirisi, bir di erinden a a ı ya da yüksek de ildir. Süpürgeci hizmeti yalnız kadınlara has bir hizmet olmayıp, bunu yer yer erkekler de yapmaktadır. Kaldı ki süpürgeci, gülbankında, “*Süpürgeciyiz, Gürüfü Naciyiz, Kırklar ceminde üç bacıyız. Süpürgeci Selman, kör olsun mervan, zühür etti methi sahibi zaman. Destimiz deman, küfrümüz iman, yardımcımız on iki imam. Nefes pirdedir*” derken, bu hizmetin asıl sahibi erkek olan Salman Farişî’dir. Günümüzde, Trakya bölgesinde kadınlardan dervi ler bulunmakta olup, rehberlik hizmeti de yapmaktadırlar. Yine Sarı Bal oca ına ba lı Alevîlerde kurbancı hizmeti, Kadıncık Ana’nın oldu u inancıyla, gelen kadınlar duayı onun adına alırlar. Hatta Trakya’ya özgü bir inanç olan Nak î Bekta îleri’nde, muhabbetin açılı nda ilk nefesi Mür idin e i söylemektedir. Otman Baba Bekta îleri’nde (Hasköy yöresi Babaîleri’nde) kadın semahta ara duayı yapmaktadır.

Varhoff’un bu ele tirisi, daha çok modern dönemdeki cinsler arasında görev payla ımını esas alarak mevcut duruma yöneliktir. Kaldı ki, gelene in kesintiye u ramasının etkisiyle, sayıları azalsa da kadınların her türlü hizmeti yapabildi ini rahatça söylemek mümkündür. Bunlardan Fatma Ana’nın mirasçılıları olarak piri kadın olan dede ocakları bulunmaktadır. Yine birçok kadın adlı evliya örnekleri, Varhoff’un söyledi inin tersine kadınların da kutsal makamlara gelmesinde bir engel bulunmadı ını bizlere göstermektedir. E er bir inanç, kendi sistemati i içinde bir kural koymu sa, ya ona uyar ya da uymaz. E er Alevî-Bekta î inancının kadınlara yönelik bir ayrımcı yakla ımı olsaydı, en azından sınırlı da olsa yukarıdaki bu örneklere rastlamak mümkün olmazdı.

Alevî Geleneğinde ve Sosyal Yaşamda Kadının Yeri

Daha önceki bölümlerde de inildi i gibi Alevî-Bekta îler arasında kadın, inanca göre erkekle e it bir yere sahiptir. nançtaki bu dü ünçe, gelene i sürdüren Alevîler arasında hâlen etkinli ini korumaktadır. Hatta bazı durumlarda onun, Fatma Ana’nın temsilcisi olarak erkeklerden daha önemli bir i lev gördüklerine de ahit olunmaktadır. Örne in aileler arasındaki kimi kavgalarda dede hanımları, ba larındaki ba örtülerini kavgaya meydanına atıklarında kavgaya derhal son verilirdi. Bu atılan örtü, Fatma Ana’yı temsil etmekte olup onun yoldan gelen birle tiricili ine atıfta bulunulurdu. Bu durumun örneklerine, Batı Anadolu, Çorum ve Tunceli bölgesindeki Alevîler arasında son dönemlere kadar rastlanmaktaydı.

Sosyal ya amlarında kadına yönelik bir dı layıcılıktan bahsetmek zordur. Onlar bütün cemaât üyeleri gibi, her alanda birlikte bulunmaya özelikle dikkat ederler. Bu nedenle, eve gelen erkek yada kadın ayrı yerlerde de il, aynı mekânda, bir arada sosyal ya am sürdürülmektedir. Bu serbesti içerisinde yeti en gençler arasında evliliklerde, kaçma olaylarına, di er gruplara göre daha sınırlı sayıda rastlanmaktadır.

Alevîler arasında, Hz.Ali gibi tek e lilik esastır. Çok sınırlı sayıda da olsa çocu un olmaması durumunda çift evli örnekler de vardır. Bu evliklerin tamamında ya a ır ko ullardaki kadınların hastalı ı ya da uzun süre çocu unun olmaması temel nedendir. Bu uygulamalarda bile, kadının razılı ı mutlaka arttır. Böyle bir durumda bile evlenen dü kün, olur. Fakat di erine göre bu durum biraz daha anlayı la kar ılanmaktadır. Bu anlayı hiçbir zaman ho görü boyutunda olmayıp, bir anlamda zorunlu kabulleni tir. Ama kesinlikle,

Alevîler arasında asıl olan Hz. Ali gibi tek e liliiktir. Erke in istedi i zaman kadını bo aması mümkün de ildir.

Yoksa ki i, istedi i zaman kadına ben senden bo anıyorum diyerek toplumun kar ısına çıkamaz. Bu yapıldı ında dü kün sayılıp dü künlü ünden kurtulana kadar cemlere giremez; ibadetini yerine getiremez. Bu da kadını istendi i zaman alınan, istenmedi i zaman atılan bir meta hâline getirmekten uzak tutar. Bu uygulamanın hiçbir yasal ve ekonomik güvencenin olmadığı bir dönemde kadınlar için ne kadar hayatî önem ta ıdı ı ortadadır.

Alevî inancında kadınlara yönelik bir ayrımcılıktan bahsetmek zor olmasına ra men günlük ya amda her zaman inanca göre hareket edilmedi i tarihsel bir gerçektir. nancın savunduklarının dı ında, kimi olumsuzlukların da ya andı ı görülmektedir. Ama bu olumsuzluklar, inancın kendisinden me rula tıracak bir metin bulmak mümkün de ildir. Kimi bölgelerde kadınlara yönelik kısıtlayıcı davranı ların sebebinin inançtan de il, sosyal ya amdaki bazı olumsuzluklardan oldu u görülmektedir. Bu kısıtlamaların nedeni olarak, farklı grupların koruma güdüsünün a ır bastı ı görülüyor.

“Ötekini küçümseyip a a ılayarak kendi kültürünü, kendi toplumunu yüceltme çabasında kadının bir sembol olarak kullanılması, özellikle Akdenizli ve Ortado ulu toplumlarda önemli bir silâh haline gelmi tir.” Türkiye toplumunun geleneksel kültürel de erlerinde, bireysel namus anlayı ı de il, erke in kadından sorumlu oldu u erke e ba lı bir namus anlayı ının hâkim olu u, kadınları korumak için kimi haklardan ve özgürlüklerden mahrum etmi tir. Bu durum ba ta Alevîler olmak üzere birçok grup için geçerlidir.

Örne in Güneydo u Anadolu Bölgesi’nde Hristiyanlar’ın, Müslümanlar’ın ve Yezidiler’in, inançları birbirlerinden farklı olmasına ra men kadınların sosyal ya amdaki özgürlüklerinin erkeklere göre daha kötü oldu u bilinmektedir. Din, bu konuda bu toplulukların ya amında cemaât içi ili kilerinde belirleyici bir rol oynarken, dı arıya kar ı geçerlili i pek bulunmamaktadır. Bu üç grubun kadınlara yönelik yakla ımları, farklı inançta olmalarına ra men çok büyük farklılıklar olmadığı nı göstermektedir. Bu grupların, korunma güdüsüyle kadınların kimi özgürlüklerini kısıtladıkları bilinmektedir. Özellikle Hristiyan ve Yezidiler bu davranı larına gerekçe olarak, Müslümanların kadınları zorla kaçırmasını gösteriyorlar. Benzer bir gerekçeyi Çorum Alaca çevresi Alevîleri de anlatmaktadır.

Bütün bu olumsuzluklara ra men Alevî inancının kadına yönelik bir kısıtlama getirdi ini söylemek zor olup; sosyal ya amdaki bazı olumsuzlukların me rula tırılmasında, inançtan herhangi bir destek bulmak mümkün de ildir. En kutsal metinlerinde bile Tanrı’yı bakire kız suretinde tanıtan bir inançtan kadınlara yönelik ayrımcı tavır beklemek zor bir ihtimaldir. Yine Ehl-i Haklarda da Tanrı’nın yedi mele inden birisi olan Rezbar’ın görevi, ço altmak, yaratmak, ortaya çıkartmak ve do urtmak olarak anlatılarak onun kadınısı yönüne vurgu yapılmaktadır. Tanrıyı bile kadın olarak tasvir etmekte bir mahsur görmeyen Alevî inancının kadınlara yönelik ayrımcı davrandı ını ya da dinî hiyerar isini erkek egemen bir ekilde dizayn etti ini söylemek zordur.

Fakat kimi ara tırmacıların meseleyi abartarak anlattı ı gibi Alevîli in kadını kutsadı ı gibi bir iddia da inandırıcı de ildir. Alevîlerde kadının kutsallı ı de il, olgunluk derecesine gelen insanın kutsallı ı vardır. Bu dereceye, kadın ya da erkek kim gelirse gelsin kutsalla tırılır. Alevî inancının tek bir cinsi kendine merkez aldı ını; inanç ve ibadetlerdeki hiyerar isini buna göre dizayn etti ini söylemek zordur.

DİPNOTLAR

Belkıs Temren, I. Türk Kültürü ve Hacı Bekta Veli Sempozyum Bildirileri. 22 –24 Ekim 1998, Ankara s.317.

Günümüzde Alevîlerin en önemli problemi; gelenekle aralarındaki bağların kopu sorunudur. Gelenek kesintiye uğradığı için onun kimi sembolik araçları da unutulmaya yüz tutmu tur. Bunlar içinde en önemlisi kullanılan kavramlar ve tanımlardır. Günümüzde inancın geleneksel kavramları ve onlara verilen tanımlamalar yerine, günlük konulara anlaşıldığı gibi kullanılması inancın doğru kavranılmasında ciddi problem çıkartmaktadır. Alevîlik araştırmalarında bu kavramları bilmeden yapılan çalışmalar art niyet olmasa bile nasıl anlaşılacağı konusunda anlatılmakta ve amaçlamasına bile bir manipülasyona aracılık etmektedir. Ayrıca görüleceği gibi “Üryan” ya da “don” gibi kimi kavramların konunun uzmanlarıca yanlış anlaşılması görülmektedir.

Irene Melikof, *Uyurdik Uyardılar*, Çev. Turan Alptekin Cem Yay., İstanbul, 1993. s.62.

Alevilik konusunun önde gelen birkaç isminden birisi olan Irene Melikof’un bile Üryan kavramını çıplaklık olarak anladığı görülmektedir. (Uyurdik Uyardılar, Çev. Turan Alptekin Cem Yay., s.146.) Melikof, üryanlar semahının şeyh Bedrettin’in çıplak asılması ile ilgili olabileceğini söyler. Yine aynı semahın Kars Sarıkamı’nda yapıldığı bilgisini kendisi vermesine rağmen bu durumu şeyh Bedrettin ile ilişkilendirir. Melikof’un Kars’ta, Bedrettin’in pek tanınmadığını bildiği halde üryanlar semahını bulması konuya ilişkin fikirlerinde bir de ikili sebebe sebep olmaması, yaklaşımlarını aynı şekilde sürdürmü tür.

Ali Aybek Dede 1932 doğumlu Ortaokul mezunu.

Irene Melikof, *Uyurdik Uyardılar*, Çev. Turan Alptekin Cem Yay., İstanbul, 1993, s.149.

A.Yasar Ocak, *Bektaî Menkıbelerinde slâm Öncesi nanç Motifleri*, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1983, s.126.

Elvan Çelebi, *Menakıbu’l-Kudsiyye Fi Menasibi’l-Ünsiyye*, Haz. A. Y. A.Yasar Ocak, E. Erünsal, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., 1984, s. 23.

Abdülbaki Gölpınarlı, *Vilâyetname*, nkılâp Yay., 1990. s.32.

Yunus Koçak, *Hasan Dede Hayatı ve Öretisi*, Hasan Dede Belediyesi Kültür Yay., No.3, Ankara, s.198.

brahim Gökçen, *Sicillere göre XVI.ve XVII. Asırlarda Saruhan Zaviye ve Yatırları*, İstanbul, 1946, s.35.

A.Munis Arman, *Ege’nin Gizli Tarihi Horasaniler*, Tüze Yayıncılık, 2001, s.103-104.

Bedrettinîler günümüzde Bulgaristan ve Türkiye’de Trakya bölgesinde bulunmaktadır. Bunlar, Babaîlerle oldukça ortak özellikler taşımakta ve onlarla çok yakın bölgelerde yaşamaktadırlar. Büyük ihtimalle Babaîlerden ayrılan bir grupturlar. Babaîler, kendilerini Alevî olarak tanımlamalarına rağmen, Bedrettinler buna karşı çıkmakta, kendilerini Bedrettinî olarak tanımlamaktadırlar. brahim Bahadır, “Balkanlarda Babaîler Bektaîler”, Uluslararası Türk Dünyası nanç Önderleri Kongresi, 23-28 Ekim 2001, Ankara, Tüksev Yay., s 107-157.

Irene Melikof, *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, Çev. Turan Alptekin, Cumhuriyet Yay., 1995, s.200.

Bedri Noyan, *Seyyit Ali Sultan Vilâyetnamesi*, Ayyıldız Yay.

Durmu Günel, “Cem”, www.alewiten.com,

Bedri Noyan, *Demir Baba Vilâyetnamesi*, Can Yay., stanbul, 1976, s.67.

Ömer Lütfü Barkan, “Kolanizatör Türk Dervi leri”, Vakıflar Dergisi, 1942, s.322-365

Necat Birdo an, *Anadolu ve Balkanlarda Alevî Yerleşmesi*, Alev Yay., 1992, s.178.

Ali Aybek, 1932 do umlu, Orta okul mezunu.

rene Melikof, *Uyur İdik Uyardılar*, Çev. Turan Alptekin, Cem Yay. stanbul, 1993 s.65

Y. Ziya Yörükân, *Anadolu’da Alevîler ve Tahtacılar*, hzl. T. Yörükân, T.C. Kül. Bak Yay., 1998 s.131.

Hüseyin Bal, *Alevî Bektaşî Köylerinde Toplumsal Kurumlar*, Ant Yay., 1997, s.53.; Günümüzde ran ve Türkistan’da bulunan Ahmet Yasevi’ye ba lı Celtenler arasında kadınların kırklar inancını sürdürmektedir, onları sembolize ederek kırk kadın zikir yapmaktadır. Baymirza Hayit, *Türkistan Kadınının Yasevicilik An’anesi, Yasevilik Bilgisi*, Ahmet Yasevi Vak.Yay., 1998, s.458.

Müslüm Ulusoy, *Koçu Baba Anadolu ve Avrupa’da Türk Damgası*, Cilt.I, Temmuz 2002, Ankara s.342.

Ali Aybek, 1932 do umlu Ortaokul mezunu.

Alevî grupları içerisinde kimi bölgelerde farklı sayıda erkanlar uygulanmaktadır. Örne in Bulgaristan Babaîleri’nde erkân sayısı yer yer yedi ile oniki arasında de i mektedir. Afyon ve Denizli bölgesinde ise altı ve dokuz erkânlı grupların da var oldu u söylenmektedir. brahim Bahadır, “Alevîlik’te Erkân Farklılıkları”, *Uluslararası Türk Dünya İnançları Önderleri Kongres*”, Ürgüp, 2000, s.89,113.

Hüseyin Gazi Metin, 1934 do umlu.

Refik Engin, 30.10. 2003 tarihinde gönderilen mektup.

Seyit Gazi Arslan beyli köyündeki Sücattin Tekkesi’nde bulunan ocak, Fatma Ana oca ı olarak bilinmektedir. Burdur’a ba lı Senirkent buca ında bulunan eski bir volkan yata ı olan da Fatma Ana adıyla anılmaktadır.

Refik Engin, 30.10. 2003 tarihinde gönderilen mektup.

Ali Aybek,1932 do umlu, Ortaokul mezunu.

Refik Engin, 30.10. 2003 tarihinde gönderilen mektup.

Hüseyin Bal, *Alevî Bektaşî Köylerinde Toplumsal Kurumlar*, Ant Yay., 1997, s.52.

Refik Engin, 30.10. 2003 tarihinde gönderilen mektup.

Süleyman Uluda , *Sufî Gözüyle Kadın*, stanbul, nsan Yay., s.115.

Süleyman Uluda 'ın, cemlere Sünnî kökenden insanları almıyorlar, iddiası da çok geçerli bir savunma de ildir. Alevîlik konusunda çalı an ve birçok Sünnî kökenden gelen ara tırmacı cemlere alınmaktadır. Hatta Sünnî kökenden olmasına ra men cemleri merak eden sıradan insanların da girebildi ine birkaç kez ben de ahit oldum.

Süleyman Uluda , *Sufî Gözüyle Kadın*, nsan Yay, stanbul, 2003, s.115.

Konuya ili kin bkz. Ömer Lütfi Barkan, “ stilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervi leri ve Zaviyeler”, *Vakıflar Dergisi*,1942, s.302-303; Ömer Lütfi Barkan, *Türkiye’de Toprak Meselesi*, *Toplu Eserler I*, Gözlem Yay. stanbul, 1980, s.171,621; Ömer Lütfi Barkan, *Meriçli Enver Hüdavendigâr Livası Tahrir Defteri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s.43.

Karin Varhoff, *Söylemde ve Hayatta Alevî Kadına Kısa Bir Bakış, Tarihî ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye’de Alevîler Bektaşîler*, stanbul, Nusayrîler Ensar Ne riyat, stanbul 1999, s.251-264.

Kitabın ilerleyen bölümlerindeki Alevî kadın dervi gelene i ve yerel alanda Alevî kadınlar adlı bölümde gerekli örnekler sıralanmı tır.

Refik Engin, 30.10. 2003 tarihinde gönderilen mektup.

Özellikle son dönemlerde kendi geleneksel inançları ile ba ları kalmamı Alevî kökenli ki ilerde gelenekle ters dü en kimi olumsuzluklara da rastlandı mı belirtmek gerekir.

Karin Varhoff, *Söylemde ve Hayatta Alevî Kadına Kısa Bir Bakış, Tarihî ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye’de Alevîler Bektaşîler*, Nusayrîler Ensar Ne riyat, stanbul, 1999, s.253.

Çorum ili Alaca ilçesi Yenice köyünde 1930’lu yıllarda gerçekte en, bir kızın Sünnî bir Çerkez tarafından tarladan zorla kaçırılması, çevre köylerin tepkisiyle kar ılanmı , bu olay kadınların uzun süre tek ba larına tarlaya gitmelerine engel te kil etmi tır.

Ahmet Ya ar Ocak, *Bektaşî Menkıbelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri*, Enderun Kitabevi, stanbul 1983, s.113.